

RESUMÉ FILOSOFICKÉHO MYŠLENÍ¹

Karl R. Popper

Úvodem: Etapy na cestě k světové slávě

Karl Raimund Popper se narodil 28. července 1902. Pochází ze staré ve Vídni usudlé, zámožné a vysoce vzdělané židovské rodiny.² Jako mladík se po jistou dobu přiklání k marxismu, dostal se však záhy do kruhu vídeňských „neopozitivistů“ kolem Moritze Schlicka a Rudolfa Carnapa, kde se diskutovalo o tom, nakolik vědecké hypotézy mohou být „verifikovány“, tedy přijaty jako poznatek. Popper si ale udržel k Vídeňskému kruhu odstup: říkali mu „vnitřní opozice kruhu“.

Vedle filosofie studoval matematiku a fyziku, zaměstnával se intenzivně hudbou a byl spřátelen s Arnoldem Schönbergem, tvůrcem dvanactitónové techniky. I s tehdejšími kapacitami fyziky, Einsteinem a Nielsem Bohrem, udržoval přátelské styky.

Ještě před připojením Rakouska k Hitlerově Třetí říši, které předvídal, opustil Popper Vídeň a odstěhoval se přes Anglii na Nový Zéland, kde převzal katedru filosofie na Christchurch-University. Od roku 1945 přednášel na London School of Economics a přispěl podstatně k mezinárodnímu renomé tohoto institutu. Popper se stal světově proslulým. V roce 1965 mu anglická královna udělila titul Sir a pozvedla ho tak do šlechtického stavu. Dnes žije Popper ve své venkovské vile v Kenley v jihoanglickém hrabství Surrey.

Ačkoliv se Popper od teoretických otázek poznání zkoumaných Vídeňskou školou nikdy neodvrátil, kritizoval především formalismus této školy a dostal se do příkrého rozporu s Ludwigem Wittgensteinem, kterému vytýkal, že chce zrušit filosofii. Popper je velice prakticky

¹ Text dvou exkluzivních interview poskytnutých německým novinám *Die Welt* v červenci 1987 a v únoru 1990. S K. R. Popperem rozmlouvali na jeho usudlosti v Kenley A. Henne a G. Zehm. Interview II uveřejníme v *Reflexi* č. 9.

² Záhy konvertoval k protestantismu.

myslíci filosof, a jeho celým dílem se jako červená niť táhne humánní, racionální a kritický postoj ke světu a prostě nezlomný optimismus.

Tak se jaksi samosebou stal nejostřejším kritikem „německé ideologie“, „německé filosofie“, jak ji viděl vypracovanou především u Hegela a Marxe, u Husserla a Heideggera: myšlení jako „Wesensschau“ (nazírání bytnosti), jako totalizující utopický plán, jemuž se život i politika musí podřít. Ve svých knihách jako „The Open Society and Its Enemies“ (Otevřená společnost a její nepřátelé), 1945, a „The Poverty of Historicism“ (Bída historicismu), 1957, poukázal Popper na ošklivé následky tohoto učení. Podle jeho mínění jsou jeho tvůrci spoluvinni na vzniku moderního totalitarismu, komunismu a nacionalsocialismu.

Podle Poppera není běh světa ani předem určen, ani nemíří k nějakému cíli, ani není zcela poznatelný. Skrz „Trial and Error“ (pokus a omyl) se blížíme pravdě, totiž tak, že se stále znovu pokoušíme naše intuitivně získané hypotézy „falsifikovat“. Nikoliv řešení, nýbrž otázky jsou to nejdůležitější, i v politice, kde se Popper přimlouvá za „piecetwork engineering“, t.j. za postupné, zkusmé reformování spojené se stálým přezkušováním popřípadě se vyskytnuvších negativních zpětných vazeb nebo vedlejších účinků.

Především tento anti-utopický, racionálně-skromný rys Popperova díla, spojený s jeho geniálním nadáním vyjadřovat i ty nejkomplicovanější souvislosti zcela prostě a s nejvyšší luciditou, mu, nehledě na užší okruh jeho žáků, přinesl tolik přívrženců. Popper platí za vlastního tvůrce moderní teorie věd (metodologie). Jak pro přírodovědce, tak pro demokratické politiky je fixním bodem, podle kterého se orientují a s jehož pomocí mohou odmítat totalitní požadavky.

V posledních letech se Popper znovu stal středem pozornosti, a sice díky novým senzačním publikacím, především spolu s australským fyziologem Sirem Johnem Ecclesem vydané knize „The Self and Its Brain“, 1977, („Já“ a jeho mozek), která analyzuje výsledky moderního zkoumání mozku a obsahuje anti-materialistické pojetí problémů tělu-duše: Dalším zkoumáním této otázky se Sir Karl zabývá až do dnešních dnů. Na jeho nové hypotézy jsou zvědaví nejen odborníci na celém světě.

INTERVIEW I

WELT: Pane profesore Poppere, Vy jste „nejúspěšnějším“ filosofem posledních desetiletí, měřili se „úspěch“ podle rozsahu vlivu na veřejnost. Vaše kritická metoda zanechala hluboké stopy jak v teorii věd, tak v politice. Britští předsedové vlády a němečtí kancléři doznávají, že se od Vás učili. Celá diskuse o teorii věd se v podstatě točí kolem Vámi vytyčených tezí. Hledíte-li teď zpět na své dílo, co Vám připadá nejpodstatnější z Vašeho učení?

Popper: To je těžké říci. Pravda, měl jsem vnější úspěch. Mám řadu čestných doktorátů a jsem členem řady Akademií. Ale mám při tom všem takový pocit, (nebo dokonce něco více než pouhý pocit), že mé knihy jsou jen zřídka čteny. Hodně se prodávají, to ano, ale skutečně čteny jsou myslím jen velmi málo lidmi. Bezpochyby to byla má politická filosofie, která mi vynesla celou tu pozornost a všechny ty pocty. Ale mě politika vlastně zajímá jen málo. Není mým pravým zájmem. Co mě opravdu nejvíce zajímá, to je příroda a přírodní vědy. Tedy svět.

WELT: Ale pozdržme se přece jenom trochu u té politické filosofie: V čem vidíte jádro svých politických úvah?

Popper: Vlastní můj přínos v tomto oboru spočívá v novém formulování problémů. Hlavní problém dosavadní politické filosofie byl formulován otázkou: Kdo má vládnout? A tuto otázku jsem nahradil otázkou jinou, aniž by to byl kdo valně postřehl. Moje otázka zní: Jak lze jistou vládu do jisté míry držet pod tlakem, aby nenapáchala příliš mnoho škod? A zde je má odpověď: *Tim, že ji lze sesadit*. To podstatné na demokracii je, že vláda může být bez krveprolévání sesazena.

Otázku „Kdo má vládnout?“ považuji za zcela pochybnou, neboť nelze zkoumat ledví lidí, kteří přijdou do vlády, předvídat, zda je lze nechat vládnout. Co je ale podstatné, je, že je zde možnost jejich sesazení, které jim hrozí, nedbají-li všeobecného mínění. Otázka „Kdo má vládnout?“ (několik moudrých jedinců, nebo množství hlupáků?), byla problémem politiky, jak jej viděl Platón a po něm skoro všichni političtí filosofové včetně Karla Marxe, který se rovněž ptal: „Kdo má vládnout?“ (kapitalisté nebo dělníci?). A naše současná odpověď, která zní: „demokracie“, je myšlena jako odpověď na tutéž otázku: neboť „demokracie“ znamená „vláda lidu“, a odpovídá tudíž na otázku „Kdo má vládnout?“ slovem „lid“. Ale lid ve skutečnosti nevládne nikde: a naše demokratické ústavy lze interpretovat jako odpovědi na mnohem rozumnější otázku, na zcela jiný problém, totiž na už zmíněný problém,

jak lze nejlépe předejít velkému neštěstí, (i když ovšem i zde chybí záruka úspěchu).

Tato změna základního východiska vycházela z použití filosofického objevu, který byl namířen především proti německé filosofii, objevu, že *se nemáme ptát po bytnosti (Wesen). Wesensschau (nazírání bytnosti) a Wesensphilosophie se mi zdají být naprosto nesprávnými, a měly také osudné následky.*

Když se ptáme: „Co je podstatou demokracie“, pak zní odpověď přirozeně: „Vláda lidu.“ Ale ta neexistuje, to je přece jen pojem. Kdepak jsme už zažili, že by vládnul lid? Ani ve Francouzské revoluci nevládl: to přece nebyl lid, kdo uvedl do pohybu gilotinu. Otázka po podstatě demokracie tudíž vede k nesprávné teorii: Vládnout má lid. Lid ale nevládne, vládne vláda. A jde tedy o to, moci tuto vládu nějak ovlivňovat, a to je možné jen tehdy, lze-li ji *sesadit*.

Sesazení špatných vlád ale není nikterak usnadněno v podmínkách proporcionálního volebního systému. V mé kritice proporcionálního volebního systému vidíte jeden ze zcela praktických důsledků mého nového formulování otázek. Proporcionální volební systém spočívá v tom, jak se říká, že parlament má být zrcadlem mínění lidu: Má lid „reprezentovat“, takže lid pak může prostřednictvím svých reprezentantů vládnout. Tu jsme ale opět u toho nesprávně pojatého problému, u nesprávného východiska. Já obvykle nečtu, co se o mně píše, ale zajímá mě, nakolik tento bod vzbudil pozornost, totiž moje zásadní změna v kladení otázek o demokracii. Zdá se mi, že to sotvakdo opravdu postřehl.

WELT: Vaše velká raná díla, „Otevřená společnost a její nepřítel“, „Bída historicismu“ – tato díla měla tak mocný vliv především proto, že jste jimi, i když ne docela zastavil, tak přece jen velice zrelativisoval a do ústraní zatlačil onen utopismus, onen totalizující sklon „chtít změnit celou společnost“. Dnes se Vás demokratičtí politikové dovolávají, když jde o to, odmítnout utopistická hnutí. Je Vám to trapné, pokládáte to za nedorozumění? Nebo Vás to těší?

Popper: Já myslím, že při tom nejde o nedorozumění. Já jsem skutečně psal ve prospěch demokracie, ve prospěch trochu jiné demokracie. Nemyslím, že je to nedorozumění. Nedorozuměním by bylo, kdyby se mělo zato, že jsem byl pro určité politické strany. Já jsem byl vždycky jen *proti* určitým stranám, nikoliv *pro* ně.

WELT: Platí vlastně to, co doporučujete pro demokratickou vládu, také pro jiné sociální svazky ve společnosti? Pro rodinu, pro milostný pár, pro poměr učitel-žák?

Popper: Ano, podle mého názoru to platí pro všechny ty případy. Když uvádíte milostný pár, tak hned musím myslet na ten neblahý vliv, jaký měl Sigmund Freud. Že sexualita je prostě dána, a že sexualita hraje velkou roli v životě, v životě ryb stejně jako v životě lidí, to nikdo nepopírá. Ale: skrz celé Freudovo dílo se jaksi táhne následující teze (ačkoliv on ji nikde výslovně neartikuloval): „Láska? To je přece pouhý sex.“ A tato teze zapříčinila podle mého mínění hroznou spoušť.

Přitom je tak nesprávná jak jen možno. Stačí, když si představíte vztah mezi člověkem a psem, aby Vám bylo jasné, jak je nesprávná. Hledíte-li do oddaných očí psa, vidíte, že pes může člověka skutečně milovat, aniž by s tím spojoval sex. Že pes svého pána možná považuje za něco jako otcovskou figuru, to je možné, ale o to zde vlastně ani nejde. Důležité je, že milostný poměr má tu vlastnost, že může *vzniknout*, a že za něj lze *být odpovědný*, že tedy k němu nelze mít jen pasivní postoj. Protože v případě pasivního postoje není místa pro lásku. Skutečně, já myslím, že zde má psychoanalýza hodně na svědomí.

Samozřejmě, že jsou i slušní a dobří psychoanalytici. Ale ono „psychoanalytické hnutí“, to je něco strašného. Zplodilo, a to ne v poslední řadě v Americe, hroznou ideologii, totiž teorii, že každá sebekontrola je zatlačováním sexuality a jako taková dokonce nebezpečná. Opak je pravda!, a o tom není nutno zvlášť mluvit, že bez sexuální sebekontroly by vztahy mezi lidmi byly nemožné. Taková je prostě skutečnost.

A mimoto přece existují jisté *hodnoty*. Freud se na žádném místě nedotkl nesmírného rozsahu a různorodosti sexuálních vztahů, které sahají od sexuální vraždy až po sebeobětavou lásku, nikde nenapsal, že zde očividně jde o hodnoty. Ani slovo o hodnotách lásky, ani hlásky o tom, že obětavá láska je víc než *sex*. Ale já o tom teď nechci držet žádné kázání. Všechny tyto věci jsou tak prosté a tak jasné, – jen když se o nich nemluví tak zamotaně. Používání spletitých řečí, – onen těžkopádný žargon –, to je dědičný hřích německé filosofie.

WELT: To už jsme u teorie poznání, u difference mezi verifikací a falsifikací. Že jste se vši ostrostí poukázal na tento rozdíl, to byl jeden z Vašich nejspektakulárnějších činů. *Skutečná verifikace je falsifikace hypotéz*. Stojíte ještě dnes za touto slavnou definicí? Či zaznamenala další vývoj?

Popper: Zcela správně, ty tak zvané verifikace jsou ve skutečnosti nepodařenými pokusy o falsifikaci. Považuji-li něco z toho, co jsem napsal, za důležité, pak je to jednoduchost mých formulací. A možná ještě něco: Že jsem vždycky mluvil o problémech, více o problémech než o jejich řešení. Řešení jsou ovšem velmi důležitá, ale vždycky se jedná jen o *pokusná* řešení. Důležité je vidět problémy a jasně a jednoduše je popsat.

Důraz leží vždycky na problémech: na tom, že se vyvíjejí, že je lze čím dál jasněji formulovat a rozpoznat: a na tom, že řešení problémů je hypotetické, že řešení musí být pokud možno přezkušovatelné: že je toto přezkoušení skutečně nutno provést. To vše neplatí jen pro vědu. Stejně tak to platí i pro politiku. Toto mé mínění, zdá se mi, se aspoň trochu ujalo. V politice se začíná upouštět od tvrzení a místo toho se mluví o návrzích. Ano, je nutné přednášet návrhy, o nichž se dá diskutovat, a které mohou být podrobeny zkoušce. Zde se, zdá se mi, skutečně něco změnilo.

WELT: Jakou roli hraje ve Vaší teorii poznání *intuice*? Je pro vás nezbytná už proto, aby vůbec vznikly hypotézy, které se pak snažíme přezkoušet, to znamená falsifikovat?

Popper: Bez intuice to nejde. Ale: intuice – a to je velmi důležité – jsou náhledy, které nás nikterak nutně nevedou k pravdě, nýbrž mohou být chybné. Intuice mohou být navzdory vši přesvědčivosti, kterou se zdají mít, nesprávné. Bez intuice to ale nejde, a rovněž to nejde bez nadšení pro intuitivně viděnou věc. Nicméně si musíme být vědomi toho, že většina našich intuicí není správná.

Téměř všichni filosofové vycházejí z toho, že naše vědění pochází z intuicí, z nahlížení vnějšího světa. Já to pokládám – ve shodě s Kantem – za nesprávné. Myslím, že dnes je nad slunce jasné, že se s téměř vším naším věděním už rodíme. Že skoro celé naše vědění je uloženo v genetické DNK (desoxyribonucleinová kyselina).

Novorozeně očekává, že bude milováno a krmeno. Vidíme to tedy hned zde: Vědění se skládá z očekávání, to je to první. Všechno vědění se skládá z očekávání, a očekávání jsou hypotézy. Dítě se tedy rodí s hypotézou, s očekáváním, – které ovšem ještě neumí formulovat slovy –, že bude milováno a krmeno. Bohužel se toto očekávání v mnoha

případech nesplní, to znamená, že dítě nebude milováno a krmeno, nebo aspoň ne obojí. Takže vidíme: za prvé se rodíme s očekáváním, a očekávání je vědění: a za druhé je toto vědění nejisté, – a to od samého počátku. To tvrdím na rozdíl od Kanta. Kant věřil, že vrozené vědění je jisté: vědění o prostoru, o čase a o příčině a účinku. Já však myslím, že toto vědění je *nejisté*. Jinak jsem Kantovec.

WELT: Vaše bádání začlo spisem „Dva základní problémy teorie poznání“, a z tohoto díla byl pak zveřejněn jeden díl: *Logika bádání*. A to byl počátek zcela nové epochy filosofie, – začátek toho, čemu dnes říkáme *teorie věd*.

Popper: Ne, to není zcela správné. Začátky teorie poznání leží poněkud více v minulosti, totiž u Kanta. Já se považuji za Kantovce, vidím se coby pokračovatele Kanta, a to i pokud jde o pokračovatelství přírodovědce Kanta, Kanta kosmologa. Věřím s Kantem, že se aktivně snažíme předepisovat naše vědění přírodě a okolnímu světu. Proto dítě revoltuje: proto křičí, zlobí se, snaží se prosadit své vědění, své očekávání. A o to se snažíme my všichni, jsme tedy v našem vědění aktivní.

Jak Descartova tak Lockova základní teze, kterou mnozí empiristé zastávají podnes, byla, že naše smyslové vjemy jsou *pasivní*, a že v této pasivitě spočívá záruka *pravdy*, to znamená záruka správného *zobrazení skutečnosti*. Už v německém výrazu „Wahrnehmungen“ (vjemy), je obsaženo slovo „Wahrheit“ (pravda). Na zcela jednoduchém experimentu, který nyní uvedu, lze dokázat, že ve skutečnosti je tomu jinak: Zadívejme se na nějaký předmět, třeba na stromy v zahradě, dobře si je prohlédněme, a pak na pár vteřin zavřeme oči. Pokusme se nyní přesně si představit, co jsme při tom zadívání se viděli. Oči opět otevřeme. Výsledek je: když otevřeme oči, vypadají ty věci ve skutečnosti přece jen trochu jinak, než jsme očekávali.

Kdokoliv může tento pokus ihned provést. Nejprve se upřeně zadívá na nějakého člověka nebo na stromy, zavře oči, přesně si představí, co viděl, resp. co bude vidět až oči opět otevře – otevře oči, a všechno je trochu jinak. To je příklad falsifikace. Nejenom že stále něco očekáváme, nýbrž zažíváme také zklamání z očekávání. Toto zklamání je velmi důležitá věc: dává nám pocit, že žijeme v realitě, ve skutečnosti. Není všechno tak, jak to očekáváme, a jak si to myslila idealistická filosofie. Naše ideje mohou být, otevřeme-li se dostatečně vjemům, skutečností korigovány. A tato neustálá korektura i našich nejjednodušších vjemů nás poučuje o tom, že žijeme ve skutečnosti.

WELT: K jakým teoretickým závěrům vede tento experiment?

Popper: Teorie jsou něco příliš abstraktního, zůstanu raději ještě chvíli u konkrétna. Vědění se skládá z očekávání. I zvíře očekává: i zvíře má tedy vědění. Většina očekávání, která máme, jsou značně správná. Když sedím na židli, tak očekávám, že se pode mnou nezhroutí. Naše vědění se skládá z neuvěřitelného množství bohatých očekávání. Někdy to nazývám „horizont očekávání“.

A existuje i zvířecí a dokonce i rostlinné vědění. Rostliny mají všechna možná očekávání: např. že zaprší a podle toho reagují. I tato očekávání jsou v podstatě hypotetická. Slovem „vědění“ je to jen poněkud zastřeno. Říkáme, že vědění je jisté vědění: nevím-li něco *jistě*, *nevím* to vůbec. To je správné, proto jsem také zavedl zvláštní výraz: *domnělé vědění*. Tvrdím, že naše vědění je z největší části domnělé vědění.

Ze stanoviska filosofie o člověku se mi to zdá být velmi důležité. Jsme vysoce vyspělý produkt evoluce, a naše domněnky jsme schopni si velmi dobře ověřovat. Ale přece jenom žijeme stále ještě ve světě domnělého vědění. Jsou jisté situace, kdy domněnka je velmi, velmi jistá. Ale jistota je subjektivní. Pravda naproti tomu je něco objektivního a nezná odstupňování: Pravda je shoda s danými fakty, shoda se skutečností. Pravda je objektivní a absolutní.

WELT: Není tomu tak právě i v matematice?

Popper: Tak je tomu všude. Pravdy můžeme dosáhnout, nemáme však nikdy jistotu, zda jsme jí dosáhli. To je to nejdůležitější! Souhlas nějaké hypotézy nebo věty se skutečností – to je prostě *pravda*. Každý to ví, a když přijdeme před soud a soudce řekne, že máme mluvit pravdu, a když přísaháme, že budeme mluvit pravdu, tak všichni víme, co to je: souhlas se skutečností. Toho můžeme dosáhnout, ale nevíme, zda jsme toho opravdu dosáhli. Neexistuje žádná jistota o tom, zda jsme toho dosáhli. Víme něco tudíž pouze ve smyslu domnělého vědění, ale ne s jistotou.

Tedy, pravda jest, ale nemáme nikdy plnou jistotu, zda jsme k ní došli. Stále znovu může následovat ještě nějaká korektura. To je podle mého mínění nejdůležitější princip teorie poznání, a já jsem divoký nepřítel relativismu.

WELT: Když jste tak rozhodný nepřítel relativismu, jakpak si potom lze vysvětlit, že někteří Vaši žáci – Feyerabend, Kuhn – myslí tak relativisticky?

Popper: Bohužel existují i špatní žáci, kterým nejde skutečně o pravdu, a kteří se nechávají ovlivňovat panujícími módami, a navíc ještě z toho dělají ctnost.

WELT: Je několik směrů ve filosofii, které se snaží si Vás přisvojit, které se Vás dovolávají nebo dokonce nesou Vaše jméno na štítě před sebou. Např. tak zvaná evoluční teorie poznání, o které se teď tolik mluví, se Vás odvolává: Popper je jedním z našich praotců.

Popper: Ale ano. Já jsem skutečně evoluční teoretik poznání, i když trochu jinak než ostatní. Základní rozdíl lze formulovat takto: Většina evolučních teoretiků poznání říká, že vrozené vědění je výsledkem *indukce*, indukce, k níž prý došlo již před tisíci a miliony roků. Já však říkám: Žádná indukce neexistuje, co existuje, je vždy jen *pokus a omyl*.

Pointa věci spočívá v tom, že při pokusu a omylu nehraje omyl žádnou vedlejší roli, nýbrž že se vlastně můžeme učit jen na základě našich omylů. Veškeré nabytí vědění pochází z toho, že si uvědomíme svůj omyl, a nikoliv že jej zamluvíme. To znamená, že neexistují žádné autority: autoritou by byl někdo, kdo by se nemohl dopustit omylu, tedy někdo, kdo se ničemu nemůže přiučit, kdo se už nemusí učit. Něco takového ale neexistuje. Ale existují lidé, kteří jsou sdostatek skromní, aby si své omyly doznali, a kteří se snaží své omyly napravit. A jsou omyly, které napravit nelze. Tím spíš se musíme snažit napravit aspoň ty, které se napravit dají.

I evoluce pracuje s pokusem a omylem. Mutace lze považovat za pokusy (nebo za intuice). Vedou-li k chybám, budou odstraněny. Neexistuje však žádná indukce. Teorie indukce je od základu nesprávná: byla pokusem přiblížit se jistotě. Podle mého mínění je ale celé to hledání jistoty chybou. Musíme hledat *pravdu*, ne *jistotu* – i když právě nikdy s jistotou nevíme, zda jsme pravdu našli. Co můžeme vědět, je, že jsme se pravdě *přiblížili*. Víme např., že Ptolemaiový systém, Ptolemaiova interpretace slunečního systému se zemí jako centrem byla méně dobrá, méně blízká pravdě, než je teorie heliocentrická.

WELT: Když už jsme se ocitli u fyziky: Pro naše čtenáře bude bezpochyby velmi zajímavé dovědět se něco o Vašem vztahu k velkým fyzikům naší doby, se kterými jste spolupracoval, např. o Einsteinovi, Schrödingerovi, Niels Bohrovi. Se všemi třemi jste byl v úzkém vztahu, se všemi třemi jste vedl diskuse. Kdo z nich byl nejpřesvědčivější a podle Vašeho mínění nejdůležitější, nejvýznamnější?

Popper: Všichni tři byli báječní, velcí lidé. Musíte k nim připočítat ještě Heisenberga, s nímž jsem vedl písemnou diskusi, a s nímž jsem také jednou ve Vídni, myslím, že to bylo v roce 1935, strávil jeden celý dlouhý večer.

WELT: Nekritisoval jste Nielse Bohra kvůli jeho tzv. teorii komplementarity? Existují o tom Vaše velmi ostré, kritické výroky.

Popper: Byl jsem v Kopenhagenu na jakémisi kongresu. Po kongresu mě Niels Bohr pozval, abych tam ještě pár dní zůstal, a že bychom spolu mohli trochu diskutovat, myslím, že k tomu došlo na základě intervence jednoho vídeňského fyzika, byl o něco mladší než já a jmenoval se Victor Weisskopf. Ale bohužel k žádné pořádné diskusi nedošlo. V podstatě totiž mluvil pořád jen Bohr.

Niels Bohr byl velice impulsivní, diskusi vyhledávající člověk, kterému ale připadalo za těžké naslouchat jiným. Tuto zkušenost jsem neudělal jen já sám, ale i Erwin Schrödinger. I Schrödinger byl Nielsem Bohrem pozván k diskusi, a ani on se prakticky nedostal ke slovu. Tenkrát onemocněl, musel zůstat v posteli, a Niels Bohr si sedl na okraj postele a bez ustání mluvil. Zkrátka: Niels Bohr byl, což je samo o sobě velmi obdivuhodné, tak pln svých ideí, že nedokázal naslouchat jiným.

Znám několik učitelů kvantové teorie, kteří svým žákům říkají: Nepokoušejte se této teorii rozumět. Této teorii nelze rozumět. Můžete se pouze naučit, jak této teorie použít, ale rozumět jí nemůžete. A to mělo podle mého mínění deprimující účinek. Že se o těchto věcech prý vůbec nedá racionálně diskutovat. Takové stanovisko mi připadá být ohromným nebezpečím pro vědu.

WELT: Váš vztah k Albertu Einsteinovi byl méně poznamenán napětím?

Popper: Einstein je velmi často označován za nepřítel kvantové teorie. To je zcela nesprávné. On byl jen nepřitelem názoru, jako by kvantová teorie byla takřka „posledním slovem fyziky“. A ten názor byl mezitím skutečně překonán, i když se ho jeho zastánci nikdy výslovně nezřekli.

Je velmi zajímavé, že Kopenhagenská interpretace byla původně vybudována na domněnce, že existují jen dvě elementární částice, totiž elektrony a protony. Když byl objeven neutron, zněla reakce z Kopenhagenu: To musí být omyl. Ale od té doby byly objeveny doslova tucty elementárních částic. Tehdejší teorie byla tedy skutečně zcela vyvrácena. Ale: místo toho, aby v Kopenhagenu uznali, že jejich domněnka byla vyvrácena, snažili se vydávat toto vyvrácení pouze za malou korekturu. Přitom platí, že matematický formalismus kvantové teorie je stále ještě použitelný. To se podle mého mínění vysvětluje tím, že je formalismem jisté pravděpodobnostní interpretace, tedy probabilistické interpretace fyziky.

Já jsem věnoval kvantové teorii několik menších příspěvků, a některé z těchto příspěvků byly absorbovány – ale ovšem bez vědomí, že pocházely ode mě. Ale to nehraje žádnou roli. Já jsem stále ještě involvován do boje se zastánci kvantové teorie. Před časem byl v jednom časopise uveřejněn článek, stavící se proti experimentu, který jsem navrhl. Na tento článek jsem odpověděl, ale má odpověď nebyla do dnešního dne otištěna, ačkoliv mi bylo řečeno, že se tak stane brzy, – do čtyř nebo šesti týdnů. A tato historie se tedy vleče dál.

WELT: Jste všeobecně toho mínění, že fyzikové jsou špatní filosofové?

Popper: Nejen fyzikové, nýbrž i sami filosofové mohou být špatnými filosofy.

WELT: Že jsme se právě zmínili o „špatných filosofech“: Jak si vysvětlujete, že se nyní právě v Americe, která je známa svými velkými analytickými a anti-metafyzickými tradicemi, tolik zajímají o Hegela a Husserla?

Popper: Především proto, že není nic lehčího než napodobovat způsob řeči Hegela a Husserla a Heideggera, aby i vlastní řeč zněla tak působivě a nesrozumitelně. Musíme si být vědomi toho, že mladí lidé se chtějí zařadit do nějakého společenství: buďto do nějakého společenství teroristů, nebo do společenství lidí, kteří jsou „věducí“. A tu přijde těžká, tajemná terminologie právě vhod. Tou si posluhují dokonce i mnozí významní mužové.

Existuje na příklad jedna vynikající kniha o Parmenidovi, filozofovi, který mě zvláště zajímá. Parmenidés napsal knihu s názvem „O přirodě“.³ Do současné němčiny je to přeloženo: „Über das Wesen des Seienden“ (O bytnosti jsoucího). Tento název je nesmírně působivý, protože je těžko srozumitelný: vyložit jej lze asi takto: Přirozenost věci

3 PERI FYSEÓS (pozn. redakce).

je něco jako bytnost této věci, a přirozenost přírody je přirozenost toho, co jest, nebo bytnost toho, co jest.

Ale ovšemže lze takto mluvit, ale podle mého názoru je to strašné zlo, vydávat tento způsob řeči za něco lepšího, vyššího, hlubšího atd. Podle mého názoru psal chudák Parmenidés skutečně o přírodě, a nikoliv o podstatě toho, co jest. To znamená, že on chtěl psát srozumitelnou řečí. Chtěl být tak srozumitelným, jak jen možno. Nezbožňoval působivost a nesrozumitelnost jako hodnoty. Ale němečtí filosofové z toho podle mého mínění dělají bohužel pravidlo.

WELT: To znělo skoro jako Wittgenstein. Sám jste ale přece takřka protikladem Wittgensteina. V čem vidíte rozdíl?

Popper: Obávám se, že i Wittgenstein se stal takovým *zbožňovaným* filosofem. Mně samotnému není jasné, na čem se toto zbožňování Wittgensteina zakládá. Nezdá se mi, že by byl nějaké filosofické problémy ostřeji formuloval nebo vyřešil – naopak: Wittgenstein řekl, že žádné filosofické problémy neexistují. Že prý existuje jen něco, čemu říkal „hra s řečí“, puzzles, tehdy hádanky, ale žádné vážné *hádanky*, nýbrž jen takové, které najdeme v knížkách pro děti.

WELT: Vraťme se ale ještě jednou k politice. Vy jste znám jako ostrý protivník Zelených, nedávno jste ve Vídni proti nim přednesl vehementní filipiku. Čímpak je toto Vaše odmítání, které se mnohdy obrací v hněv, živeno?

Popper: To je taková jednak důležitá, jednak neutěšená historie. Ano, já jsem skutečně jel do Vídně jen proto, abych tam pronesl řeč proti Zeleným. Zajímavé bylo, že jsem po příjezdu byl přijat v místnosti, která byla tak zakouřená, že jsem vlastně zelenější než oni sami. Nekouřím, nepiju, nekonzumuji drogy či co podobného. Náhodou nemám t.č. ani auto a nežiji ve městě, nýbrž na venkově.

Já jsem vždycky obdivoval přírodu. Ale vím, že jen *věda* nám může pomoci do jisté míry korigovat škody, které samozřejmě vznikají na zemi naším zaviněním.

Ale také brouci a motýli zapříčiňují zničení lesů. A už staří Římané zapříčinili vznik pouští a pustin. My lidé jsme zkrátka odjakživa s okolím špatně zacházeli a využívali je. Domněnka, že tomu tak je teprve od doby vzniku moderního průmyslu, techniky, vědy, je prostě mylná. Naopak, byla to věda, která zachránila Michiganské jezero a Curyšské jezero. Bez vědy by to nebylo bývalo možné.

Ta myšlenka, obžalovávat techniku a vědu, je zcela chybná. Všichni technici mají velký zájem na tom, aby technikou způsobené škody byly opět odstraněny, a na vědě založená technika je to jediné, co nám může

pomoci uvést tyto škody zase do pořádku. To je nekonečný a velmi důležitý úkol. Nepřátelstvím vůči technice a vědě se může docílit jen toho, že situace bude ještě horší.

Obžalovávám Zelené z toho, že svým přístupem k věci dělají ty věci spíš horšími namísto lepšími, a především z toho, že svým postojem znemožňují jakoukoliv rozumnou diskusi s nimi o těchto problémech.

V Německu to jde nyní tak daleko, že tam uctívají jednoho filosofa (pochází z Porýní a je jen o rok mladší než já)³, který mluví o tom, že prý možná potřebujeme nového *diktátora*, protože situace je prý tak beznadějně špatná, že se proti ní dá bojovat jen diktaturou. – A to prosím po zkušenostech s Hitlerem! Já to považuji za odporné.

WELT: V Německu, ve Francii, a také v Americe teď vládne duch času, který si říká „postmoderna“. Vlastně by se Vám postmoderna měla zamlouvat, protože je rovněž zaměřena proti utopiím a všemu totalizování. Lze Vás označit za „postmodernistu“?

Popper: Já jsem proti všem takovýmto momentálním hnutím, proti všem druhům módy. Byl jsem vždycky i proti moderní hudbě, proti modernímu malířství, – nebo přinejmenším proti jejich části, existuje totiž i pár docela dobrých věcí, – ale jsem rozhodně proti všem módám.

WELT: Ještě slovo k politice. Vidíte v Gorbačovových reformách možnost, že se skutečně něco změní?

Popper: Samozřejmě, že zde je tato možnost. Jestli se stane skutečností, to se teprve musí ukázat. Např. situace v Afghánistánu se dosud vůbec nezlepšila. Musíme v Afghánistánu spatřovat zkušební kámen, a pokud se rusové odtamtud nestáhnou, nelze na nic věřit. Jisté je, že Gorbačov je mnohem chytřejší než byli jeho předchůdci. Jestli této chytrosti využije jen k tomu, aby Rusy dostal do výhodnějších útočných pozic, nebo jestli je skutečně ochoten spolupracovat se Západem – kdo ví? Hitler také stále zdůrazňoval, že nechce žádnou válku... Ono není možné něčemu tak rychle uvěřit nebo něco předvídat.

WELT: Můžeme věřit na odzbrojení?

Popper: Já jsem velmi pro odzbrojení, samozřejmě, především pro atomové odzbrojení. Nejsem ale pro to, na odzbrojení „věřit“. To znamená, že zde nejde o nějaký článek víry, nýbrž o otázku racio-

3 Myšlen může být jen Hans Jonas, nar. 1903 v Mönchengladbachu, od roku 1955 profesor v New Yorku. Nositel Mírové ceny Německého knižního obchodu, Frankfurt 1987. (Pozn. překl.)

nálních úvah a rozvah. Zajisté, mělo by se odzbrojit, jde-li to nějak. Přitom ale nelze zapomenout, že Rusové mají obrovskou armádu. Kdopak není pro to, aby se učinil pokus, přivodit na zemi skutečný mír? Je také nejvyšší čas, aby na zemi nastal opravdový mír. Ale nesmíme, chraň Pánbůh, zapomenout, co zavinili např. v Anglii zastánci Hitlerovy věrohodnosti, kteří vystupovali jako zachránci míru (The Appeasers). Bez anglického appeasementu by možná k 2. světové válce vůbec nebylo došlo. Musíme se tedy ze zkušeností učit, učit se z chyb, a nikoliv, jak se mnohdy stává, chyby opakovat. Je holý nesmysl tvrdit, že se člověk z vlastních chyb nemůže učit.

WELT: Co si obzvlášť myslíte, pokud jde o Sovětský svaz a mezinárodní situaci, když mluvíte o tom, že se z politických chyb musíme učit, že se z nich můžeme učit?

Popper: Churchill popisuje své poslední diskuse se Stalinem krátce po skončení války. Tehdy mu Stalin slíbil, že během jednoho měsíce nechá v Polsku provést svobodné volby. Víme, že Anglie šla kvůli Polsku, kvůli svobodě Polska, do války. Tak to bylo pro Churchilla nesmírně důležité, aby tato svoboda byla nyní po válce volbami manifestována a zaručena. A Stalin řekl: Ano, během měsíce dojde v Polsku ke svobodným volbám. Churchill odpověděl: Výborně, a i když to nebude do měsíce, s volbami do šesti neděl budu také spokojen. Od té doby uplynulo už čtyřicet let, a v Polsku se svobodné volby pořád ještě nekonaly.

Podívejte se: Aby Rusové v Polsku konečně připustili svobodné volby, to je požadavek, na kterém by Západ už jen z úcty k sobě samému měl trvat. Mohl by říci: Jistě, nám je jasné, že to není tak jednoduché, ale zde je Váš závazek, splňte jej. Nepožadujeme to do jednoho měsíce, stále ještě budeme spokojeni s volbami během šesti týdnů. To je jedna věc, a ta druhá je, jak už řečeno, Afghánistán.

Že reformy, zlepšení nejsou nemožná, je vidět z toho, co se podařilo změnit v Maďarsku. Pochopitelně nechci říci, že by v Maďarsku mělo všechno zůstat tak jak to je nyní. Natrvalo lze maďarské řešení stejně tak málo akceptovat jako řešení v Československu. Dokud v těchto zemích trvá utlačování, a to utlačování přece vychází od Rusů, nemůže, nesmí podle mého názoru dojít k důvěryplnému vztahu Západu k Rusku. Jsme přímo *povinni*, tuto věc Rusům stále připomínat.

Nelze ale ty změny uskutečnit způsobem, který by vedl rovnou ke konfliktu: já jsem proti konfliktům. Ale jsem rovněž toho mínění, že stávající konflikty přehlížet je zločin. Za všech okolností by to bylo

zločinné počínání, kdyby Západ prostě řekl: To se nás netýká. Nebo také: Vzdali jsme se naděje.

WELT: Pane profesore Poppere, jednou z posledních velkých, vzrušujících událostí ve filosofii bylo zveřejnění knihy „The Self and His Brain“ („Já“ a jeho mozek), kterou jste napsal společně s badatelem v oblasti mozku Sirem Johnem Eccleses. Mnozí v této knize spatřují Váš příklon k nadpřirozenému. Neboť z té knihy vyplývá, že duch přilétá odkudsi z neznáma, jako netopýr, a hraje na našem mozku jako na piáně.

Popper: Máte zcela pravdu, a já myslím, že tomu tak ve skutečnosti opravdu je: Mozek je instrument, na němž náš duch hraje, nebo si vymyšlí matematické formule, či způsob obživy. V Platónově dialogu *Faidón* je jedno překrásné místo, kde Sókratés mluví právě o tomto problému. Říká asi toto: „Sedím tu s Vámi a diskutuji o popravě, ke které jsem odsouzen, a která se má konat za necelou hodinu. Proč zde sedím? Byl bych přece mohl uprchnout. Vycházelo-li by se z toho, že se můj duch řídí mým tělem, tedy z hlediska tělesného, pak bych už dávno musel být za hranicemi. Svaly jsou to, které mě chtějí přenést přes hranice, svaly si přejí přežít. Sedím-li stále ještě zde mezi Vámi, a vypiji-li za půl hodiny číši bolehlavu, tak to má čistě *duchovní* důvody, že totiž nechci porušit athénské zákony, a že chci s Vámi mluvit.“

A přesně tak to je. Když přijdou studenti na mé přednášky, tak jim někdy říkám: Nejste tady proto, abyste složili zkoušku anebo kvůli jiným hmotným výhodám. Nýbrž jste zde ze zvědavosti. A zvědavost je něco jiného, zcela jiného, duševního.

Je tomu tedy vskutku tak: Hraje na našem mozku tak jako klavírista hraje na piáně. Jak to konkrétně vypadá? Už jsem o tom měl vymyšlenou svoji hypotézu, teorii, tehdy, když jsem psal poslední kapitolu, která ještě přišla do tisku. Nemoc a smrt mé ženy mi však v sepsání té hypotézy, další kapitoly, zabránily, a čekáním by se bylo vydání knihy velmi opozdilo. A tak jsem napsal pouze krátkou závěrečnou kapitolu té knihy. Zmíněnou teorii jsem od té doby dále vyvinul, ale dosud jsem ji nezveřejnil.

WELT: Věříte, že ten duch, který přilétá a hraje, je nesmrtelný?

Popper: Ne, to nevěřím. Ale možná že se mýlím. Já nevím. Nevidím žádné důvody, proč bych tomu měl věřit. A je-li má hypotéza správná, tak by to také nepřipustila. Ale má hypotéza může být nesprávná.

WELT: V této knize pojednáváte také o své mezitím slavné teorii tří světů, podle níž existuje za prvé sféra věcí materiálních, fyzikálních, za druhé sféra objektivních idejí a vztahů. Patří ten na mozku hrající duch do světa číslo tři?

Popper: Ne, to je tak: Co tvrdí fyzikalisté či materialisté nebo jak se ještě jmenují, je, že prý naše tělo je stroj. Ale automobil je také stroj, – když v něm však nesedí řidič, nemůže tento stroj pracovat. Tak podobně tomu zřejmě je i s naším „strojem“. Ani computer si nevolí své úkoly sám. Ale mladý člověk, který jde na univerzitu, *si volí* jistý problém nebo směr, jisté studium. Má své představy o své budoucnosti. Mnozí mají takové představy pouze v tom smyslu: Kampak by bylo nejlepší si dnes zajít na oběd? Ale to podle mého mínění není zdaleka vše.

Moje učení o třech světech je nesmírně jednoduchá věc. Je nemožné vysvětlit změny v našem fyzikálním světě, aniž by se vzal v potaz svět teorií. Vy jste zřejmě sem do Anglie přiletěli letadlem. Tedy, v technice, jakou letadlo vyžaduje, trčí obrovské množství teoretického, totiž spolupráce na abstraktním objektu, nikoliv na konkrétním objektu letadla, nýbrž na abstraktním objektu, na modelu, jenž závisí na určitých *hodnotách*.

Letadlo *realizuje* celé množství hodnot. Tak například hraje svou důležitou roli bezpečnost, a kvůli této bezpečnosti je vybudovaná obrovská organizace, v níž lidé, kteří se na ní podílejí, jsou vedeni ve své činnosti určitými principy, jež byly vypracovány; *principy*, kterým tito lidé více či méně rozumějí. Otázka rozumění zde však hraje sotva jakou roli, nýbrž jde o činnost, která akceptuje jistá *všeobecná pravidla*, jež byla vypracována. A tato všeobecná pravidla Vás přepraví z Kolína nad Rýnem s dostatečnou bezpečností do Londýna–Heathrow.

Že tato *pravidla*, tyto *teorie*, tedy tato *očekávání*, a především tyto *hodnoty*, které tam jsou vbudovány, mají svoji skutečnost, vidíme na tom, že působí na fyzikální svět. Přirozeně působí tento abstraktní svět prostřednictvím našeho mozku. Ale přesto: Naše mozky akceptují jisté hodnoty, jež se nacházejí mimo mozek, jisté rezultáty, jisté pravdy, jisté teorie. To všechno nazývám „Svět 3“.

WELT: Nemusel by k tomu přibýt ještě čtvrtý svět, jak je tomu u Nicolaie Hartmanna: svět živoucího a uměleckého, což je také objektivita?

Popper: To by se mohlo beze všeho zařadit jako sukcese do světa 3, nebo třeba také do světa 4 nebo do světa 5. Proti tomu nic nemám. Opravdu důležité je ale rozlišovat hodnoty a teorie od fyzického světa

číslo 1, a nahlížet je jako schopné působit prostřednictvím našeho mozku na svět věcí materiálních.

WELT: Vidíte za každým vědeckým, za každým bádáním nějaký „zájem“, nějaké světonázorové pozadí?

Popper: Já myslím, že v tomto smyslu jsou všichni lidé *náboženští*, dokonce i teroristé. Bohužel existují dobrá a špatná náboženství, dobrá a špatná možnost volby. Tato volba je pak rozhodující pro celý budoucí život člověka. Přirozeně jsou i lidé, kteří si zvolili špatné náboženství, a kteří se možná později nechají přesvědčit, že jejich volba byla špatná. My všichni máme své transcendentní představy, ideje a naděje. Mnozí se odvrátili a stali se skutečnými skeptiky, jiní mají dosud vzpomínky na mládí, ve kterém měli jisté naděje a sny.

Existuje všechno možné, ale jedno nelze popírat, že v tomto smyslu jsme všichni náboženští – dokonce i atheisté. Tak to viděl německý filosof Leonhard Nelson, který sám nebyl žádným atheistou, a nejednou to také řekl. Atheismus je známkou toho, že se problém náboženství bere vážně.

WELT: Není Vaše teorie tří světů také takové transcendentní pozadí?

Popper: Všechno má své transcendentní pozadí. Musím doznat, že já jsem ve všem, co dělám, jaksi moralista. Ale nerad o těchto věcech mluvím, z toho prostého důvodu, že nemáme *kázat*, nýbrž pouze příkladem poučovat. Všechna kázání jsou nějak nepoctivá. (Asi jako: Kázat vodu a pít víno.) Proto je lepší nekázat, a pouze poučovat příklady.

WELT: Říkal jste, že nemáte rád moderní hudbu a moderní malířství. Na druhé straně jste znám jako velký ctitel Mozarta, a také jste o tom psal. Čím je to podle Vašeho mínění, že umění se mohlo vyvinout od Mozarta až k těm atonálním sférám, které Vám a také mnoha jiným lidem nic neříkají? Je to vlastně osudové neštěstí, tragedie?

Popper: Můj přítel Gombrich, historik umění, mě upozornil, že v oblasti malířství ke krizi došlo *muselo*, protože fotografie se pro ně stala vážným konkurentem: Tu šlo skutečně o osudové neštěstí, jak to nazýváte. Ale jsou i velcí fotografové – portrétiisté, kteří jsou skutečnými umělci, a kteří svůj obor vyvinuli natolik, že se fotografie opravdu může brát jako umělecké dílo. Za to nevděčí nějaké šťastné náhodě, nýbrž tomu, co dělá umění uměním: zkušenost, vkus, vážný, sebekritický úsudek, zkrátka: umění. Fotografie přivedla malířství do značných těžkostí. Schönberg byl podle mého mínění lepším malířem než hudebníkem. Maloval výborné portréty – skutečně vynikající portréty. Ale to jen tak mimo. Já jsem Schönberga dobře znal a některá jeho raná díla

mne velice přitahovala, hlavně mi učaroval smyčcový sextet „Verklärte Nacht“ (Zjasněná noc).

V malířství tedy byl pro nastalou krizi vážný důvod. V hudbě souvisí krize podle mého mínění s pokrokařskou ideologií. Ideologie jsou něco podobného jako náboženství. Žijeme v současné době v intelektuální atmosféře, pod vlivem tohoto jakéhosi druhu náboženství, které nám namlouvá, že žijeme v pekle – v sociálním pekle a v pekle znečištění prostředí. Ve skutečnosti žijeme sice, především v Německu, v Anglii, atd. v čistším věku než jak tomu kdy předtím bylo, ale ideologie, toto vládnoucí náboženství, nám namlouvá pravý opak. Skoro všechna umění jsou umění náboženská, a hudba se zřejmě řídí touto ideologií, tímto náboženstvím.

WELT: Má pro vás jako teoretika poznání hudba nějakou noetickou hodnotu? Nebo zde máte jisté výhrady? Romantikové tvrdí, že umění, především hudba, je vyšším médiem poznání, vyšším než kritické chápání. Vy jste milovníkem hudby. Skýtá Vám hudba poznání? A jestli ano, jaké? A jaké by bylo zařazení tohoto poznání ve Vaší filosofii?

Popper: Jakkak na to mám odpovědět? Ach, v jistém ohledu to člověk ani nemá zkoušet, něco takového formulovat. Řekl jste předtím Mozart. Já uvedu jiný příklad, „Missa Solemnis“. Víte, co Beethoven napsal do partitury? Vlastně by to mělo být vytištěno v každém programu koncertu: napsal tam: „Von Herzen, möge es zu Herzen gehen.“ (Od srdce, kéž by to šlo k srdci.). Tak to stojí psáno v partituře. Všechna slova jsou ovšem nedostatečná, ale toto je *slovo* Beethovenovo, které tam po dokončení partitury vepsal, a toto slovo si zaslouží pozornosti.

WELT: Schopenhauer řekl, že prý umění je vyjádřením idejí nezávisle na „Satz vom Grunde“ (Věta o příčině).

Popper: To mi zní příliš abstraktně. Ale vcelku vzato to není tak zlé, když pomyslíme na to vše, co Schopenhauer kdy napsal, na dojem, který z jeho díla máme. Schopenhauer byl přece jedním z těch, kteří s touto pesimistickou ideologií naší doby začali. To mu znemožnilo skutečně plně rozumět takovým ne-pesimistickým dílům jako je na př. „Missa solemnis“. Také o Bachovi psal jen velmi málo.

WELT: Ale hudba pro něj byla vrcholem všeho umění.

Popper: To je pro mě také. Ale jsou i jiná nádherná umění a velcí umělci. Před nedávnem jsem byl ve Florencii ... Zcela velké umění je vždycky zázrak. Převyšuje to, co si normální člověk umí představit, co by mohl sám dokázat, o tolik, že to pociťuje jako něco nepochopitelné-

ho. Haydn o tom řekl něco velice, velice hezkého. Při provedení jeho „Stvoření“, při premiéře v kostele vídeňské univerzity, to byl už starý muž, začal plakat a řekl: „To není mé dílo“.

Ne všechno je takovým skutečně velkým uměním. Mnohé dílo je velmi hezké a dojmavé, aniž by v sobě obsahovalo to, co pociťujeme jako nadlidské – i když přitom ovšem lidské. Když si prohlédneme Sixtinskou kapli, tak považujeme za holou nemožnost, aby někdo, leže u stropu na zádech – Michelangelo o tom píše, že mu barva stékala do úst, když na tom pracoval –, něco takového dokázal. To je jaksi zcela nepochopitelné, a zřejmě to bylo nepochopitelné i pro Michelangela samého. Domnívám se, že on sám nechápal, jak to mohl namalovat; stejně tak Hayden nechápal, jak mohl zkomponovat „Stvoření“, které převyšuje všechna jeho ostatní díla.

WELT: Pane profesore Poppere, mluvili jsme už o mnoha významných a známých lidech, ale dosud ne obšírněji o Platónovi, otci západní filosofie. Jeho jméno stojí v podtitulu Vaší polemické knihy „Otevřená společnost a její nepřítelé“: „Kouzlo Platóna“. Kdo tuto Vaši knihu četl, mohl by se domnívat, že pro Vás je Platón kořenem všeho zla, všeho filosofického řečnění, a všech politických diktatur.

Popper: Tak se to nedá říci. Já jsem napsal, že Platón byl největším a myšlenkově nejbohatším filosofem nade všechny ostatní, že mi ale jeho etika připadá hroznou. Přirozeně se mnohé z toho dá vysvětlit tehdejší dobou a Platónovou specifickou situací, ale já si nemohu pomoci, mně se zdá, že on byl v zajetí té své ideje o *podčlověku*, o méněcenných lidech, kteří si nezaslouží než aby se s nimi jednalo jako s hovězím dobyt看em, za které jsou vládcí jen tolik zodpovědní jako je pasák zodpovědný za svěřený dobytek. Tedy tento postoj, který mi připadá nelidský, jsem našel u Platóna a v jeho „Politeji“.

WELT: To je skutečně teorie diktatury.

Popper: Jak už jsem řekl, to ještě neznamená, že by Platón nebyl velkým filosofem a umělcem. Též jsem napsal, že podle mého mínění je „Obrana Sókrata“, kniha, kterou napsal Platón, nejkrásnější filosofickou knihou všech dob. Myslím, že je zde důležité to slovo „kouzlo“. Platón byl kouzelník, ne jako Hitler, ale zkrátka jako někteří nadaní, ale po morální stránce pro mě nepřijatelní lidé.

Já to považuji za nesprávné, co se dnes často říká: že lidský postoj umělce a způsob jeho života se musí posuzovat odděleně od jeho díla. Stejně jako nervově chorý lhář nemůže vyvinout obstojnou teorii poznání, tak nemůže umělec s nelidskými rysy vytvořit skutečně velké umělecké dílo.

WELT: Pane profesore Poppere, Vy jste slavný filosof a světově známý, moudrý myslitel, lidé na Vás dají, nebo je to aspoň jejich předsevzetí, že Vás dají. Můžete nám nakonec říci něco, co by bylo možné vzít černé na bílém sebou domů a řídit se tím jako maximou pro všední den?

Popper: Ach, víte, já už jsem řekl, že jsem ve svých přednáškách nikdy nekázal. A zde s Vámi jsem toho myslím už nakázal dost.

WELT: To nebylo na škodu. Copak dáváte dnešnímu klopotícímu se občanovi jako radu na cestu? Aby se snažil zůstat slušným člověkem?

Popper: Ano, a ať nezapomene na prostotu. Ačkoliv se naše problémy stávají stále víc komplikovanějšími, tak jsou ty základní věci přece jen velmi prosté. Toho je možno se držet.

A *jedno* je prosté k pochopení a důležité k nezapomenutí: Že my zde na evropském Západě a ve Spojených státech žijeme dnes v lepších a spravedlnějších poměrech, než tomu kdy dosud bylo. O tom se může přesvědčit každý, kdo se o to pokusí. Nemáme žádný důvod propadat zoufalství, máme naopak plně oprávnění doufat, že se dostaví další zlepšení. Neboť naše společenské zřízení je to nejreformovatelnější a nejmírovější ze všech, které svět kdy poznal.

Přeložil Bohumil Šplíchal